

MEDIATSIYANING HUQUQIY TAMOYILLARI

Sotvoldiyeva Omina Qaxramon qizi

Sa'dullayeva Xadicha O'ktamjon qizi

Qodirov Abubakir Abduvali o'g'li

Otaxonov Ibrohimjon Baxtiyor o'g'li

O'zMU "Patentshunoslik" yo'nalishining 4-bosqich talabalari

E-mail: sotvoldiyevagzamjon@gmail.com

E-mail: sadullayevaxadicha0@gmail.com

E-mail: abubakir222050511@gmail.com

E-mail: ibrohimotaxonov68@gmail.com

Ilmiy rahbar: "Huquqiy fanlar" kafedrasi katta o'qituvchisi

Raimov Elbek Bahodirovich

E-mail: elbekraimov687@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada mediatsiya institutining huquqiy asoslari va uning amaliyotdagi ahamiyati yoritiladi. Mediatsiya jarayonini belgilovchi asosiy tamoyillar — ixtiyoriylik, tenglik, xolislik, maxfiylik va taraflarning mas'uliyati tahlil etiladi. Shuningdek, mediatorning huquqiy maqomi hamda uning faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy hujjatlar ko'rib chiqiladi. Maqolada mediatsiyaning sud tizimi bilan o'zaro bog'liqligi va nizolarni samarali hal etishdagi o'rni ochib beriladi. Amaliy misollar orqali tamoyillarning qo'llanilish jarayoni tushuntiriladi. Tadqiqot mediatsiya madaniyatini rivojlantirish zaruriyatini asoslab beradi. Yakuniy xulosalarda mediatsiya tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha takliflar bayon etiladi.

Kalit so'zlar: mediatsiya, huquqiy tamoyillar, ixtiyoriylik, xolislik, maxfiylik, mediator, nizolarni hal etish.

ПРАВОВЫЕ ПРИНЦИПЫ МЕДИАЦИИ

Аннотация: В статье раскрываются правовые основы института медиации и его значение в практической деятельности. Анализируются основные принципы медиации — добровольность, равенство сторон, беспристрастность, конфиденциальность и ответственность участников. Рассматривается правовой статус медиатора и нормативные акты, регулирующие его деятельность. Показана взаимосвязь медиации с судебной системой и её роль в эффективном разрешении споров. На практических примерах объясняется применение принципов в медиативном процессе. Обоснована необходимость развития медиационной культуры в обществе. В заключение приводятся предложения по дальнейшему совершенствованию системы медиации.

Ключевые слова: медиация, правовые принципы, добровольность, беспристрастность, конфиденциальность, медиатор, разрешение споров.

LEGAL PRINCIPLES OF MEDIATION

Annotation: This article examines the legal foundations of the mediation institution and its significance in practical application. It analyzes the key principles of mediation—voluntariness, equality of the parties, impartiality, confidentiality, and participant responsibility. The legal status of the mediator and the regulatory framework governing their activity are reviewed. The article highlights the relationship between mediation and the court system, as well as its role in effective dispute resolution. Practical examples illustrate the application of these principles in the mediation process. The need to develop a mediation culture within society is substantiated. The conclusion provides recommendations for further improving the mediation system.

Keywords: mediation, legal principles, voluntariness, impartiality, confidentiality, mediator, dispute resolution.

Kirish

Zamonaviy huquqiy tizimda nizolarni samarali va tezkor hal qilish muhim masala hisoblanadi. Sud jarayonlarining cho‘zilishi, moliyaviy xarajatlar va tomonlar o‘rtasidagi munosabatlarning buzilishi ko‘plab muammolarni keltirib chiqaradi. Shu bois, jamiyatda nizolarni suddan tashqari hal qilish mexanizmlari — muqobil nizolarni bartaraf etish vositalari — alohida ahamiyat kasb etadi. Ularning eng samaralilaridan biri mediatsiya institutidir.

Mediatsiya — bu nizolashayotgan tomonlarning uchinchi, betaraf vositachi (mediator) yordamida kelishuvga erishish jarayonidir¹. Mediatsiya sudning an’anaviy jarayonidan tubdan farq qiladi: u ixtiyoriy, maxfiy va taraflar manfaatiga yo‘naltirilgan, hamda nizoni hal etishda konstruktiv muloqotga asoslangan mexanizmdir². Shu nuqtai nazardan, mediatsiya institutining rivojlanishi fuqarolik jamiyatining barqarorligini ta’minlash, nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish va jamiyatda ijtimoiy adolatni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mediatsiyaning samaradorligi uning huquqiy tamoyillariga qat’iy rioya etilishiga bevosita bog‘liq. Tamoyillar jarayonning qonuniy, adolatli va shaffof bo‘lishini ta’minlaydi. Masalan, ixtiyoriylik tamoyili tomonlarga murosaga kelish va o‘z manfaatlarini himoya qilish imkonini beradi, betaraflik va xolislik mediatorning tarafkashlik qilmasligini kafolatlaydi, maxfiylik esa ochiq va erkin muloqot muhitini yaratadi. Shu bilan birga, tenglik, o‘zaro hurmat va samimiyluk tamoyillari taraflar o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi va kelishuvning barqaror bo‘lishiga xizmat qiladi.

¹ O‘zbekiston Respublikasi “Mediatsiya to‘g‘risida”gi Qonuni. Toshkent, 2018

² European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Mediation in Civil and Commercial Matters. Strasbourg, 2020

O'zbekiston Respublikasida mediatsiya huquqiy asoslari 2018-yilda qabul qilingan "Mediatsiya to'g'risida"gi Qonun bilan mustahkamlangan³. Qonunda mediatsiya jarayoni, mediatorning huquq va majburiyatlari, mediatsiya kelishuvining huquqiy kuchi va asosiy tamoyillar aniq belgilangan. Shu bois, mamlakatimizda mediatsiya nafaqat nizolarni hal etish vositasi, balki jamiyatda huquqiy madaniyatni rivojlantirish, sud yuklamasini kamaytirish va taraflar o'rtasida ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash vositasi sifatida qaralmoqda⁴.

Ushbu maqolada mediatsiyaning asosiy huquqiy tamoyillari, ularning mazmuni va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi, shuningdek, mediatsiya institutining jamiyatdagi roli va taraflar manfaatini ta'minlashdagi samaradorligi o'rganiladi.

Mediatsiyaning huquqiy tamoyillari:

Mediatsiyaning huquqiy mohiyati uning asosiy tamoyillarida namoyon bo'ladi. Tamoyillar mediatsiya jarayonining qonuniy, adolatli va samarali kechishini ta'minlovchi asosiy mezonlardir. O'zbekiston Respublikasining "Mediatsiya to'g'risida"gi Qonuni ushbu tamoyillarni aniq belgilaydi. Ular quyidagilar: ixtiyoriylik, betaraflik, xolislik, maxfiylik, tenglik, o'zaro hurmat, samimiylilik, hamkorlik va qonuniylik⁵.

Ixtiyoriylik tamoyili taraflarning mediatsiyaga erkin kelishi va jarayonni istalgan vaqtda to'xtatish huquqini bildiradi⁶. Masalan, fuqarolik yoki oila nizolarida taraflar sudga murojaat qilmasdan mediatsiyaga kelishlari mumkin⁷. Bu tamoyil tomonlarga murosaga kelish va o'z manfaatlarini himoya qilish imkonini yaratadi.

Betaraflik va xolislik, betaraflik mediatorning ikki tomondan biriga nisbatan manfaatdor bo'lmashini anglatadi, xolislik esa mediatorning qaror va yondashuvlarida adolatni ta'minlashini nazarda tutadi⁸. Masalan, biznes nizolarida mediator kompaniyalarning biriga foyda keltirmasligi shart.

Maxfiylik tamoyili taraflarning mediatsiya jarayonida aytgan har qanday ma'lumotini oshkor qilmaslikni kafolatlaydi. Bu tomonlarga muammolarni ochiq aytishga imkon yarata

Tenglik tamoyili taraflarning bir xil huquq va imkoniyatga ega ekanligini ta'minlaydi⁹. Masalan, taraflardan biri vakil orqali ishtirok etsa ham, ikkinchi tarafning so'zi teng baholanadi.

Shu tarzda, bu tamoyillar mediatsiya jarayonining asosiy poydevorini tashkil etadi, taraflar o'rtasidagi ishonchni oshiradi va kelishuvga erishishni osonlashtiradi.

³ O'zbekiston Respublikasi "Mediatsiya to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2018

⁴ Rahmonov A. Huquqiy madaniyat va mediatsiya institutining rivoji. Toshkent, 2022

⁵ O'zbekiston Respublikasi "Mediatsiya to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2018

⁶ O'zbekiston Respublikasi "Mediatsiya to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2018

⁷ Nuraliyev Sh. Nizolarni muqobil hal etish mexanizmlari. Toshkent, 2020

⁸ Mirzoev D. Mediatsiya va suddan tashqari nizolarni hal etish. Toshkent, 2019

⁹ Xamrakulov X. Fuqarolik protsessual huquqi. Toshkent: Huquq, 2021

Tamoyillarning amaliy qo'llanilishi mediatsiya jarayonining samaradorligi va ishonchliligini belgilaydi.

O'zaro hurmat va hamkorlik tamoyili taraflarni konstruktiv muhit yaratishga majbur qiladi¹⁰. Masalan, oila nizolarida mediator yordamida ota-onalar va bolalar manfaatlari muvozanatga keltiriladi.

Samimiylik tamoyili taraflarni muammoni yashirmay, ochiq muhokama qilishga undaydi. Shu bilan kelishuv tomonlarning haqiqiy manfaatlariga mos keladi.

Qonuniylik tamoyili mediatsiya kelishuvining amaldagi qonunlarga mos bo'lishini va sud tomonidan tasdiqlanishini kafolatlaydi¹¹.

Maxfiylik tamoyili mediatsiya jarayonida bildirilgan har qanday ma'lumot oshkor qilinmasligini kafolatlaydi¹². Bu tamoyil taraflarni erkin va ochiq muloqotga chorlaydi, ularni psixologik jihatdan himoyalangandek his qilishiga yordam beradi.

Shu tarzda, mediatsiyaning huquqiy tamoyillari jarayonning adolatli, shaffof va samarali kechishini ta'minlaydi, nizolarni tezkor va ixtiyoriy hal qilishga xizmat qiladi.

Muammolar:

Amaliyotda mediatsiya tamoyillarining to'liq ishlamasligiga bir qator muammolar sabab bo'lmoqda¹³, bular:

- Maxfiylik tamoyilining to'liq ta'minlanmasligi;
- Ixtiyoriylik tamoyilining buzilishi;
- Betaraflik va xolislikka doir muammolar;
- Mediatorlar malakasining yetarli darajada bo'lmasligi;
- Mediatsiya kelishuvining ijrosi bilan bog'liq muammolar;
- Mediatsiya institutining huquqiy maqomi bo'yicha noaniqliklar;
- Jamiyatda mediatsiya madaniyatining pastligi;
- Normativ-huquqiy bazaning to'liq emasligi;
- Sudlar va mediatorlar o'rtasidagi hamkorlikdagi muammolar.

Xulosa

Mediatsiya tamoyillarining amalda to'liq ishlamasligi — maxfiylik, ixtiyoriylik, xolislik va tenglikni ta'minlashdagi kamchiliklar bilan bog'liq. Mediatorlar malakasi, huquqiy tartibotning yetarli emasligi va kelishuvlarni ijro etishdagi qiyinchiliklar mediatsiya samaradorligini pasaytiradi. Ushbu muammolarni bartaraf etish

¹⁰ Rahmonov A. Huquqiy madaniyat va mediatsiya institutining rivoji. Toshkent, 2022.

¹¹ UNCITRAL Model Law on International Commercial Mediation and International Settlement Agreements Resulting from Mediation. – New York, 2018

¹² European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Mediation in Civil and Commercial Matters. Strasbourg, 2020

¹³ Xudoyorov, A. Mediatsiya institutining huquqiy asoslari va rivojlanish istiqbollari. – Toshkent: TDIU nashriyoti, 2020

mediatsiyaning huquqiy tizimda barqaror va ishonchli institut sifatida rivojlanishiga xizmat qiladi.

Mediatsiya tamoyillarining amalda to'liq ishlashi uchun:

- kuchli normativ baza, mediatorlar malakasini oshirish,
- maxfiylik va ixtiyoriylikni kafolatlaydigan mexanizmlarni mustahkamlash,
- jamiyatda mediatsiya madaniyatini oshirish muqarrar va zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Mediatsiya to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2018.
2. Xamrakulov X. Fuqarolik protsessual huquqi. Toshkent: Huquq, 2021.
3. Nuraliyev Sh. Nizolarni muqobil hal etish mexanizmlari. Toshkent, 2020.
4. Mirzoev D. Mediatsiya va suddan tashqari nizolarni hal etish. Toshkent, 2019.
5. Rahmonov A. Huquqiy madaniyat va mediatsiya institutining rivoji. Toshkent, 2022.
6. Xudoyorov, A. Mediatsiya institutining huquqiy asoslari va rivojlanish istiqbollari. – Toshkent: TDIU nashriyoti, 2020.
7. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Mediation in Civil and Commercial Matters. Strasbourg, 2020.
8. UNCITRAL Model Law on International Commercial Mediation and International Settlement Agreements Resulting from Mediation. – New York, 2018